

Küçük Kentlerdeki Aktif Vatandaşlık Pratiklerine İlişkin Sosyolojik Bir Çalışma

A Sociological Study on Active Citizenship Practices in Small Towns

ÖZET

Aktif vatandaşlık kavramı, bireylerin yaşadıkları toplumda hak ve sorumluluklarını bilerek oy kullanmaları, sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olmaları, yerel yönetimlere katılım göstermeleri gibi toplumsal süreçlerde aktif bir şekilde rol almaları olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme ve kentleşme süreçleri, büyük şehirleri ön plana çıkarırken kasaba ve ilçeler gibi küçük yerleşim yerlerini çeşitli sosyoekonomik ve kültürel zorluklarla karşı karşıya bırakarak bu yerleşimlerin geri planda kalmasına neden olmaktadır. Küçük kentler, büyük kentlerin aksine genellikle düşük nüfus yoğunluğuna, güçlü sosyal ilişkilere ve daha az karmaşık bir sosyal dokuya sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. Bu özellikler, kentlerdeki toplumsal ilişkileri ve aktif vatandaşlık pratiklerini etkilemektedir. Küçük kentlerde topluluk duygusunun gelişmesi; sosyal sermayenin güçlü olması, yerel yönetimlerle vatandaşlar arasında daha sıkı, doğrudan iletişim kurulmasını ve iş birliğini teşvik etmektedir. Aynı özellikler, uzmanlaşmanın önüne geçilmesi, tanıdık iş birliklerinin öncelik kazanması ve kaynakların sınırlılığı gibi olumsuz durumların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Dolayısıyla kentlere özgü koşullar, aktif vatandaşlık pratiklerine yansımaktadır. Bu bağlamda kentlerde sergilenen aktif vatandaşlığın, hem toplumun geleceği ve refahı hem de yerel yönetimlerin etkinliği açısından önemli bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızda, küçük kentlerde sergilenen aktif vatandaşlık pratiklerinin nasıl şekillendiği çeşitli sosyolojik kuramlar ışığında incelenerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent sosyolojisi, küçük kent, katılım, aktif vatandaşlık

ABSTRACT

The concept of active citizenship refers to individuals actively participating in societal processes by exercising their rights and fulfilling their responsibilities—such as voting, engaging in volunteer work with civil society organizations, and taking part in local governance. Globalization and urbanization have increasingly brought major cities to the forefront, while smaller settlements like towns and districts are often marginalized, facing various socioeconomic and cultural challenges. Unlike large urban centers, small towns are typically characterized by low population density, strong social ties, and a less complex social structure. These features influence both social relations and the practice of active citizenship. In such settings, a strong sense of community, robust social capital, and more direct and frequent communication between citizens and local authorities can facilitate collaboration. However, the same characteristics may also hinder the development of specialized services and limit available resources. As a result, the specific conditions of different urban environments shape the nature of active citizenship practices. In this context, it can be argued that active citizenship in urban settings plays a vital role in both promoting societal well-being and enhancing the effectiveness of local governance. This study seeks to explore how active citizenship is practiced in small towns, drawing on various sociological theories to analyze its formation and dynamics.

Keywords: Urban sociology, Small city, Participation, Active citizenship

GİRİŞ

Bir ülkenin toplumsal bütünlüğünün sürdürebilmesi, bireylere vatandaşlık bilincinin kazandırılması ve farklı görüşlere sahip kişilerin ortak hedefler etrafında işbirliği yapabilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle vatandaşlık eğitimi, yalnızca okullarda verilen bir öğretim süreci değil, aynı zamanda yaşam boyu devam etmesi gereken dinamik bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bireylerin sorumluluklarını bilmeleri, değişime açık olmaları, toplumsal konulara duyarlılık göstermeleri ve problem çözme becerilerine sahip olmaları da bu sürecin önemli unsurları arasında yer almaktadır.

Bireylerin oy kullanması, vergi ödemesi ve kamu mallarına sahip çıkması gibi vatandaşlık yükümlülükleri, aktif vatandaşlık kavramını ön plana çıkarmaktadır. Aktif vatandaşlık, yalnızca temel görevlerin yerine getirilmesiyle sınırlı kalmayıp; toplumsal sorunlara çözüm üretmeyi, içinde yaşanılan topluma ve tüm insanlığa katkı sağlamayı da kapsamaktadır. Bireylerin vatandaşlık değerleri üzerine düşünmeleri; insan hakları, adalet, eşitlik, sorumluluk, bilinçlilik ve güvenilirlik gibi toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından temel olan davranışları doğrudan ya da dolaylı biçimde öğrenmelerini ve yaşadıkları kente aktif bir şekilde katılım göstermelerini gerekli kılmaktadır.

Merve Çetin Kılıç ¹

How to Cite This Article

Çetin Kılıç, M. (2025). “Küçük Kentlerdeki Aktif Vatandaşlık Pratiklerine İlişkin Sosyolojik Bir Çalışma”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 11(4): 338-348. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16452470>

Arrival: 21 May 2025

Published: 26 July 2025

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹Dr. Sosyolog, Bağımsız Araştırmacı, Türkiye

Küçük kentler, daha az nüfusa sahip olmaları bakımından büyük kentlerden ayrılmakta; yerel kimlik, dayanışma ve akraba-komşu ilişkileri açısından da farklılık göstererek daha yoğun sosyal ilişkilerin yaşandığı yapılar olarak öne çıkmaktadır. Bu kentlerde yaşayan bireyler, geleneksel bağları ve yerel aidiyet duyguları doğrultusunda aktif vatandaşlık pratiklerini daha yerel ölçekte sergilemektedir. Günümüzde aktif vatandaşlık, yalnızca oy kullanmak ve vergi ödemek gibi temel yükümlülükleri yerine getirmekle sınırlı kalmamakta; bireylerin yaşadıkları topluma ve tüm insanlığa yarar sağlayacak biçimde bilinçli ve etkili katılım göstermelerini de kapsamaktadır. Aktif vatandaşlık aracılığıyla, toplumsal gelişmeye katkı sunmak, mevcut sorunlara çözüm üretmek ve daha yaşanabilir, adil bir toplum inşa etmek mümkün hâle gelmektedir. Bu nedenle aktif vatandaş davranışları, toplumsal yaşama pasif bir katılımdan ziyade; sivil toplum kuruluşlarına katılma, dijital platformlarda görüş bildirme ve yerel yönetim süreçlerine doğrudan etki etme gibi etkin katılım biçimlerini içermektedir.

Küçük kentlerin sahip olduğu özellikler, büyük kentlerin karmaşık, dağınık ve kalabalık yapısından farklı olarak daha samimi ve yerel bir yaşam biçiminin sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Bu ortam, aktif vatandaşlığın gelişmesine uygun bir zemin yaratabileceği gibi; küçük kentlerdeki düşük nüfus, kaynak kısıtlılığı ve uzmanlaşma eksikliği gibi unsurlar aktif vatandaşlık gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, çalışmada küçük kentlerin temelini oluşturan sosyal ilişkilerdeki yakınlık, yerellik ve geleneksellik gibi unsurların aktif vatandaşlık davranışlarının şekillenmesindeki rolü Tönnies ve Durkheim'in klasik sosyolojik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, Bourdieu'nun sermaye teorisi ve Habermas'ın kamusal alan kuramı ışığında küçük kentlerin demokratik katılım üzerindeki etkisi; Castells'in ağ toplumu kuramıyla dijitalleşmenin bu sürece kattığı yenilikler analiz edilmiştir. Küçük kentlerde aktif vatandaşlığın nasıl sergilendiği ise hem geleneksel hem de modern sosyolojik yaklaşımların bir arada ele alınmasıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Ferdinand Tönnies'in Toplumsal Biçimleri: *Gemeinschaft* ve *Gesellschaft*

Sanayi toplumu kuramı, geleneksel toplumlar ile sanayi toplumlarını karşılaştırarak toplumsal değişim süreçlerini açıklamaktadır. Bu kuram, toplumsal geçişler aracılığıyla yüzyıllar boyunca yaşanan dönüşümlere odaklanmaktadır. Alman düşünür Ferdinand Tönnies, yaşadığı dönemde gerçekleşen toplumsal değişimlere önemli katkılarda bulunmuş ve bu süreci açıklamaya çalışmıştır. Tönnies (1944), kişisel bağların güçlü olduğu ve yakın akrabalık ilişkilerinin hâkim olduğu cemaat ilişkilerini ifade eden *Gemeinschaft* kavramını ortaya koymuştur. Buna karşılık, daha gayri resmi, şahsi ve iş birliklerine dayanan ilişkileri tanımlayan *Gesellschaft* kavramını da geliştirmiştir. Tönnies'e göre, toplumların *Gemeinschaft* (topluluk) ilişkilerinden *Gesellschaft* (toplum) ilişkilerine doğru geçişi, toplumsal değişimin temelini oluşturmaktadır.

Giddens (2012: 97), Tönnies'in *Gemeinschaft* kavramını, Wirth'in küçük topluluk ya da birleşik toplum olarak tanımladığı ilişkilere benzeterek; bu ilişkilerin, bireylerin kendilerini oldukları gibi ifade edebildikleri ve rahatlıkla kendilerini gösterebildikleri bağlar olduğunu belirtmektedir. Ancak, zamanla modern ve büyük ölçekli toplumların gelişimiyle birlikte bu tür ilişkiler kişisel olmayan, araçsal ilişkilere dayalı *Gesellschaft* toplumuna dönüşmüştür.

Gemeinschaft (cemaat) toplumu, yakın ilişkiler, kişisel bağlar ve sıkı akrabalık ilişkilerinin hâkim olduğu bir yapı olarak tanımlanırken; *Gesellschaft* (cemiyet) toplumunda bireyler daha resmi ve iş ilişkilerine dayalı bağlantılar kurmakta ve bu nedenle birbirlerinden daha kopuk olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Tönnies'in cemaat ve cemiyet ayrımı, yaşamın sürdürülmesinde dayanışma derecelerindeki farklılıkları açıklamaktadır (Tönnies, 1944). Cemiyet hayatında ilişkilerin kopukluğu, bireylerin birbirlerine karşı daha mesafeli ve gergin olmalarına ve bireysel yaşam biçimlerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bireylerin sahip olduklarının yalnızca kendilerine ait olduğu algısı nedeniyle ortak değerlerin oluşmadığı vurgulanmaktadır.

Bir toplumdaki bütün ilişkileri cemaat ve cemiyet olarak iki karşıt toplumsal biçime indirgeyen Tönnies, kamu ve toplum ayrımı yapmıştır. Kamu biçimini doğanın yarattığını, dolayısıyla doğal topluluğun biçimi olarak karakterize ederken, bu topluluk kan bağıyla kurulan ve aynı atalardan gelen yurt topluluğu olarak da tanımlanmıştır. Böyle bir toplumsal şekil, bireyin seçimine gerek kalmadan, onun dışında oluşarak doğal bir zorunluluğun ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Toplum biçimi ise irade ve seçime dayanarak, bir amacı gerçekleştirmek için bireylerin ilişkileri sonucunda sözleşmeyle kurulan bir toplumsal biçim olarak tanımlanmıştır. Böyle bir toplum biçimi zorunluluğun değil, bireysel çıkarlara göre, dolayısıyla bireyleri birbirine çatıştıracak şekilde birleştirmektedir (Ergün, 1974: 97). Cemiyette bireylerin birbirinden bağımsız olması, onların arasındaki çatışmayı artırırken; cemaatlerin birbirine yakın yapısı dayanışmayı kuvvetlendirebilir (Marshall, 1999: 263).

Tönnies'e göre cemaat ve cemiyet, geleneksel ve modern toplumun idealize edilmiş özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Tönnies'in bu kavramsallaştırmasına göre, genellikle daha küçük ve dayanışmacı, daha geleneksel ve atfedilmiş statülere sahip sıkı aile bağlarıyla ifade edilen cemaatlerin, sanayileşmekte olan büyük şehirlerin

karşısında çatışma içinde olduğu öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra, cemaat yapılarının çatışmaktan ziyade uyumu ve yalnızca geleneksel değerleri vurguladıklarını belirten görüşler de bulunmaktadır. Cemaat yapısına ilişkin toplumun belirli karakteristik özelliklerini genelleştirme riski olduğu eklenerek, bu görüşün de eleştiriye açık olduğu kabul edilmiştir (Beyazıt, 2023: 15). Bu ayrımın, toplumsal birliğin farklı türlerini anlamaya yönelik bir analiz aracı olarak kullanılması daha uygun görülmektedir.

Emile Durkheim: Dayanışma Kuramı

Tönnies'in cemaat ve cemiyet kavramsallaştırması, Durkheim'in mekanik ve organik dayanışma kuramı çerçevesinde açıklanmaktadır (Durkheim, 1964). Toplumsal iş bölümüne ilişkin çalışmalarında, bireylerin toplumsal birliği nasıl oluşturdukları bu dayanışma türleri üzerinden analiz edilmiştir. Mekanik dayanışma, toplumdaki bireylerin farklılıklarından ziyade benzerliklerine odaklanmakta; aynı duygu ve düşünceleri paylaşarak benzer değerler etrafında birleşen bireylerin oluşturduğu dayanışmaya dayanan toplum tipini ifade etmektedir. Bu tür toplumlarda bireyler arasında farklılaşma gözlemlenmemekte ve karşılıklı uyum hâkim olmaktadır. Durkheim'e göre mekanik dayanışma, ilkel toplumlarda görülmekte olup, bireylerin benzer duygu, düşünce, şiddet derecesi ve bilinç düzeyine sahip olmalarından dolayı birbirlerinin yerine geçebilme kapasitesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilkel toplumlarda toplumsal bilinç, bireysel bilincin önemli bir kısmını kapsamaktadır. Organik dayanışma ise mekanik dayanışmanın karşısı olarak tanımlanmakta; bu tür dayanışmada bireyler arasındaki farklılıklar ön plana çıkmakta ve toplumsal birliğin, toplumdaki bireylerin farklı görevler üstlenmesiyle, bu işlevlerin canlı bir organizmadaki organların uyumuna benzetilmesiyle sağlandığı belirtilmektedir. Organik dayanışmada her organın farklı bir görevi olduğu ve bu görevlerin eksiksiz yerine getirilmesinin, canlı bir varlığın yaşamsal işleyişi açısından zorunlu olduğu ifade edilmektedir (Ergün, 1974: 58).

Bir toplumda bireyler arasındaki dayanışmanın gücü ile bireylerin karşılıklı ilişkileri ve kolektif yaklaşımları arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır (Davy, 2006: 18). Toplum üyelerinin birbirleriyle karşılaşma sıklığının azalması, aralarındaki karşılıklı bağımlılığın zayıflaması sonucunu doğururken, ilişkilerin yoğunluğu ile hukuk kurumlarının varlığı arasında pozitif bir korelasyon olduğu ifade edilmiştir. Toplumsal yaşam incelendiğinde, belirli bir örgütlenme biçiminin kaçınılmaz olduğu ve bu bağlamda hukuk kurumlarının toplumsal örgütlenmenin en belirgin unsurlarından biri olarak kabul edildiği vurgulanmaktadır.

Durkheim (2016: 94), her bireyin devlet adamı seçme sürecinde eşit oy hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, katılımcılar arasında uzlaşa sağlanması durumunda, her bireyin eşit konumda olduğuna dair bir sözleşmenin varlığından söz edilebilir. Toplumsal dayanışmanın böyle bir temele dayanması, toplumsal işbölümü ile doğrudan ilişkili değildir. Parçalı toplumlarda (*segmenter toplumlar*) kolektif duyguların oldukça güçlü olduğu kabul edilmekte, ancak toplumsal işbölümünün artmasıyla birlikte kolektif duygunun zayıfladığı sonucuna ulaşılmaktadır (Kösemihal, 1971: 42). İnsanların sahip olduğu kişisel niteliklerin birbirini tamamlaması yoluyla oluşan işbölümü, bireyler arasında sempati ve dayanışmanın gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Jürgen Habermas: Kamusal Alan

Habermas'ın kamusal alan kavramsallaştırması, on sekizinci yüzyılda Avrupa'da burjuva toplumunun yükselişi bağlamında ortaya konmuş olup, modern toplumdaki kamusal alan dönüşümü ve demokratik süreçlerin incelenmesinde önemli bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Habermas (1989), kamusal alanı, bireylerin özel alan ile devlet arasındaki fikirlerini özgürce ifade ederek kamusal meseleleri tartışabildikleri bir ortam olarak tanımlamıştır. İdeal kamusal alan, toplumda yaşayan bireylerin eşit koşullarda, rasyonel ve eleştirel bir düşünce biçimiyle tartışma yürüttükleri bir mekân olarak kabul edilmektedir. Bu alan, güç ilişkilerinin asgariye indirildiği ve herkesin katılımının mümkün kılındığı bir ortam olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, toplum üyeleri fikirlerini açıkça ifade ederek ortak değerler etrafında birleşmekte ve toplumsal sorunlara ilişkin ortak görüşler oluşturarak kamuoyunun şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Habermas (1996), kamusal alanı, bireylerin toplumsal sorunları özel yaşamlarından bağımsız biçimde, eşit yurttaşlar olarak rasyonel tartışmalar gerçekleştirdikleri ve böylece devlet ile özel alan arasında bağımsız bir mekân olarak konumlandırmıştır. Bu kamusal alandaki iletişim, gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bu çerçevede, medyanın kamusal alanın önemli bir unsuru olduğu ve demokratik süreçlerde etkin bir araç işlevi gördüğü vurgulanmaktadır.

Habermas, vatandaşlığı yalnızca yasal bir statü olarak değil, aynı zamanda kamusal akla katılım yükümlülüğü olarak tanımlamış ve demokrasinin eleştirel düşünceye dayalı katılımlarla sürdürülebileceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, aktif vatandaşlığın kamusal alandaki siyasi tartışmalara etkin katılımı gerektirdiği kadar, toplumsal ve kültürel alanlarda da söz sahibi olmayı içerdiği belirtilmektedir.

Bourdieu Sosyal Sermaye Ve Siyasal Katılım Yaklaşımı

Bourdieu, sosyal sermaye kavramı aracılığıyla kültürel farklılıkların oluşum sürecini, iktidar ilişkilerinin yapılandırılmasını ve sermaye ile iktidar arasındaki bağlantının toplumsal tabakalaşmayı nasıl şekillendirdiğini açıklamaya çalışmıştır. Sosyal sermaye, Bourdieu'nun toplumsal yapı ve iktidar ilişkilerini analiz ettiği temel kavramlardan biridir. Sosyal sermaye, birey veya grubun ilişki ağları üzerinden kurumsallaşmış ilişkilerin nasıl tesis edildiğini açıklayarak, fiili veya potansiyel kaynakların toplamı olarak tanımlanmıştır (Bourdieu, 1986: 248). Distinction adlı eserinde Bourdieu, kültürel farklılıkların yerleşimi ve toplumsal tabakaların oluşumu bağlamında sermaye kavramını kullanmanın yanı sıra ekonomik ve ekonomik olmayan sermaye türlerine de vurgu yapmıştır (Şan ve Şimşek, 2014: 94). Bu çerçevede sermaye, üç ana kategoriye ayrılmıştır: ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye. Ekonomik sermaye para ve maddi varlıkları ifade ederken; kültürel sermaye bilgi, beceri ve eğitim gibi kazanımları kapsamaktadır. Sosyal sermaye ise bireylerin diğer insanlarla kurduğu ilişki ve ağlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, bu üç sermaye türü arasında dönüşümün mümkün olduğu belirtilmektedir.

Bourdieu, toplumsal yaşamda farklı sermaye türlerine sahip olanlar ile olmayanlar arasında rekabet unsuru olarak ortaya çıkan güç ilişkilerinin belirleyici olduğu bir alanı tanımlamaktadır. Bu alan, habitus kavramı ile açıklanmakta; bireylerin toplumsal deneyimleri sonucunda oluşan ve eylem ile düşüncelerini şekillendiren kalıcı eğilimler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı tek başına var olmayıp, diğer sermaye türleri ile etkileşim içinde olmakta ve toplumsal yaşamda konum elde edilmesi açısından yakından ilişkilidir.

Bourdieu (2019), bireylerin aile bağlantıları, eğitim kurumları, sosyal kulüpler ve meslek birlikleri gibi sosyal bağlar aracılığıyla ilişkilerini geliştirdiğini ifade etmektedir. Bu ilişkiler, karşılıklılık ilkesine dayanan normlar çerçevesinde şekillenmekte ve sürekli etkileşimler yoluyla sürdürülmektedir. Sosyal sermaye, bireylerin kaynaklara erişim sağlamak amacıyla harekete geçtiklerinde, istihdam ve karar alma süreçlerinde etkin olabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bireylerin sosyal sermayeleri kapsamında kimlerle ilişki kurdukları ve bu ilişkilerin gücü, elde ettikleri avantajları belirlemektedir.

Bourdieu'nun siyasal katılım ile ilgili görüşleri, sermaye kavramı başta olmak üzere toplumsal yapı, sınıf, alan ve habitus kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Ona göre siyaset, yalnızca oy verme gibi seçimlere katılım düzeyiyle değil, toplumsal eşitsizliklerin ve kültürel kodların yeniden üretimi bağlamında da ele alınan bir alan olarak tanımlanmıştır (Bourdieu, 2015: 447). Bu çerçevede, siyasal katılım yaklaşımı, klasik siyaset biliminin rasyonel modeline eleştirel bir perspektif sunmakta ve siyasete katılımı kültürel ve sınıfsal bir olgu olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, yurttaşların önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde kamusal hayata katılımının tüm yurttaşlar için geçerli olduğu; bunun için asgari düzeyde ekonomik ve kültürel koşulların herkese sağlanmasını amaçlayan sosyal politikaların gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Manuel Castells ve Ağ Toplumu Kuramı

Manuel Castells'in Ağ Toplumu Kuramı (1996), günümüz toplumlarının yapısını ve işleyişini anlamaya yönelik sosyolojik bir perspektif sunmaktadır. Ağ toplumunun yükselişi adlı ilk kitap, Bilgi Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür serisi kapsamında üç cilt olarak ele alınmıştır. Castells'e göre ağ toplumu, bilgi ve iletişim teknolojilerine bağlı olarak toplumsal yaşamın yeniden yapılandırıldığı; üretim, iletişim ve güç ilişkilerinin dijital ağlar temelinde şekillendiği bir toplum biçimidir. Bu toplum, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş ve günümüzü temsil eden bilgi teknolojisi devrimini ortaya çıkarmıştır.

Ağ toplumu, toplumsal yapının mikro elektronik tabanlı bilgi ve iletişim teknolojileri tarafından dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan yeni bir toplum biçimini ifade etmektedir (Castells, 2001: 372). Kuram genel olarak üç temel konu etrafında şekillenmektedir. Birincisi, bilgi ekonomik ve toplumsal gücün ana kaynağı haline gelmiştir. İkincisi, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkiler dijital ağlar temelinde yeniden düzenlenmektedir. Son olarak, dijitalleşme ortamının yaratmış olduğu dijital iletişim aracılığıyla zaman ve mekân kavramları yeniden yapılandırılmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda toplumsal ilişkiler ve güç dinamikleri yeniden şekillenmektedir.

Bu yeni toplumsal yapının temelini, internet, bilgisayar ve mobil iletişim gibi araçlarla bilgi üretimi ve işlenmesine dayanan teknolojik gelişmelere bağlı olduğu söylenebilir. Ağ toplumunun sosyal ağları genişletmesi sonucunda ekonomik, siyasal ve kültürel süreçler dijital ağlar aracılığıyla örgütlenmektedir. Bu nedenle, ağlar modern toplumun kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısını karakterize eden temel yapılar olarak kabul edilmelidir.

Ağlar, sermaye, bilgi ve semboller de kapsamaktadır (Castells, 1989: 167). Buna göre, güç merkezi eskiden yapılarla ilişkilendirilirken, günümüzde ağlara erişim sağlayan ve bu ağları kontrol eden kişilerin eline geçmiştir. Dijital ağlara dahil olmayanlar ise dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ağ toplumu, geleneksel kimliklerde çözülme ve dönüşüm sürecini başlatan unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel kimlikler, daha esnek ve çoğul kimliklere dönüşerek yeni bir toplumsal tanım oluşturmaktadır. Çünkü ağlar, bireylere kimliklerini seçme ve

değiştirme olanağı sunmaktadır. Bu durum, bireylerin kimliklerini sembolik mücadeleler yoluyla yeniden inşa etmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

AKTİF VATANDAŞLIK KAVRAMI

Aktif vatandaşlık, vatandaşlık kavramına "aktif" sıfatının eklenmesiyle oluşturulmuş olup, bireylerin yaşadıkları toplumda etkin bir rol üstlenmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nda aktif vatandaşlık kavramına dair doğrudan bir tanım bulunmamakla birlikte, "aktif" kelimesi; etkin, canlı, çalışkan, etkili ve hareketli gibi anlamlarla açıklanmakta; "vatandaşlık" ise birey ile devlet arasındaki ilişkiyi ifade eden bir bağ olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda aktif vatandaşlık, yalnızca bireyin devlet karşısındaki konumu ve bu yapı ile arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda bireyin toplum içindeki rol ve sorumluluklarını da kapsamaktadır. Oxford Dictionary'de aktif vatandaşlık; bireylerin yaşadıkları toplumu iyileştirme amacıyla sorumluluk alarak toplumsal yaşama etkin katılım gösterdikleri bir durum olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2022: 99). Aktif vatandaşlık anlayışında, bireylerin demokratik süreçlere katılımı, toplumsal sorumluluklarının bilincinde olmaları ve topluma karşı değer ve yükümlülüklerinin farkında olmaları ön plana çıkmakta; bu durum bireylerin toplumsal süreçlerde daha fazla yer almasını beraberinde getirmektedir.

Aktif vatandaşlığın günümüzdeki durumu değerlendirildiğinde, bu kavramın öncelikle topluma dâhil olma ve katılım gösterme ile ilişkili olduğu, yaşam boyu öğrenme sürecini gerektirdiği, sivil topluma katılımın önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Aktif vatandaşlık, yalnızca bilgi ve kavrayışa dayalı bir yapı sunmamakta; aynı zamanda çeşitli bağlamlar aracılığıyla katılımın deneyimlenmesi sonucunda beceri gelişimini ve davranışların kazanılmasını da içermektedir. Bu çerçevede, aktif vatandaşlık hem aktif hem de pasif öğeler barındırmakta; kolektif ve uyumlu davranışların yanı sıra daha bireyci ve meydan okuyucu tutumların da ortaya çıkabildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir (Nelson ve Kerr, 2006: 11).

Oy verme, sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve toplumsal çalışmalara gönüllü katılım gibi siyasal ve toplumsal süreçlere etkin katılımı içeren aktif vatandaşlık kavramında; toplumsal adalet, insan hakları ve çevre bilinci gibi konulara duyarlılık gösterilmesi ile bilinçli davranışlarda bulunulması da önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Dobur, 2024: 26). Görüldüğü üzere aktif vatandaşlık kavramına ilişkin farklı tanımlar bulunmaktadır. Ancak genel olarak, aktif vatandaşlık denildiğinde, bireylerin toplumsal süreçlere katılımı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, aktif vatandaşlık, bireylerin yaşadıkları toplumda mevcut sorunları tanımlayabilmeleri ve bu sorunların çözümünde etkin rol üstlenmeleri anlamına gelmektedir (Töre, 2017). Toplumdaki sorunları tespit edip bunlarla başa çıkma sorumluluğu üstlenmek, toplumun yaşam kalitesinin artırılması açısından önemli bir işlev taşımaktadır.

Bireylerin, toplumun bir üyesi olarak haklarının farkında olması, sorumluluklarını bilmesi ve bunları yerine getirmesi, toplumsal süreçlere aktif katılımı ilişkilendirilmektedir. Bu durum, yalnızca bir yurttaşlık görevi değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak da değerlendirilebilir. Pasif bir izleyici konumunda kalmak yerine, toplumun şekillenmesinde etkin rol üstlenmeyi gerektirmektedir. Aktif vatandaşlar, yaşadıkları toplumun sorunlarına duyarlı olan, gündelik gelişmeleri ve toplumsal meseleleri takip eden, çözüm yolları arayan ve haklarını savunan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Özkazanç (2009: 264), aktif vatandaşlığın en belirleyici özelliği olarak siyasal katılımı vurgulamış ve bireylerin siyasal süreçlerdeki etkinliğinin, özel yaşamlarında sergiledikleri performans ve girişimcilik kültürüne uyumlarıyla ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Aktif vatandaşlık kavramı genellikle "vatandaşların katılımı" şeklinde anlaşılmaktadır. Aktif vatandaşlar, yaşadıkları toplumdaki sorunları tespit edip çözüm üretme kapasitesine sahip bireyler olarak değerlendirilmekte, demokratik sistem içinde önemli bir konuma sahip oldukları kabul edilmektedir. Bu bağlamda, yönetim süreçlerinin sürdürülebilirliği açısından politik ve ortak karar alma süreçlerine katılım gösteren bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Aktif vatandaşlar, siyasal sürece katılımın toplumu doğrudan şekillendirme gücüne ve potansiyeline sahip olduğunun bilincinde olmalıdır. Bu bireyler, değişimi dışsal bir unsur olarak beklemek yerine, değişimi bizzat gerçekleştiren bir konumda olduklarını ve bu değişimin kendileri için değil, kendileri aracılığıyla gerçekleştiğini düşünmektedirler. Ayrıca aktif vatandaşlar, bireyler arasında bağ kurarak daha adil ve esnek toplumların inşasına katkı sunan, fikirlerini yalnızca düşünsel düzeyde bırakmayan; bu fikirleri harekete geçiren, bilgi ve deneyime sahip bireyler olarak değerlendirilmektedir².

Bireyler, toplumsal katılımlarını yaşam alanları olan kentlerde gerçekleştirmektedirler. Kentler; kırsal alanları da kapsayarak büyüyen, bireyin yeme, içme, oturma, eğlenme ve çalışma gibi tüm zamanını nasıl geçireceğini planladığı, üretim ve tüketim eylemlerini gerçekleştirdiği mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Uçkaç, 2006: 31). Bu

² What is Active Citizenship?, <http://www.active-citizen.org.uk/active.asp>, 26/04/2025,

eylemler, değişim ve örgütlenmeyi de içermekte olup, kentleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak kent yaşam tarzının ortaya çıkmasıyla ilişkili kültürel bir dönüşümle ilişkilendirilmektedir.

Kentlerin geleceğinde ve kent yaşamında söz sahibi olan vatandaşlar, zamanla kenti benimseyerek yaşadıkları mekâna karşı sorumluluk duymakta ve bu doğrultuda aktif kentlilik bilinci geliştirmektedirler. Katılım süreçlerinde aktif bir vatandaşa dönüşmek ve bu bağlamda kentlilik bilinci geliştirmek bireyler açısından önemli bir sorumluluk olarak görülmektedir (Başarmak ve Akpınar, 2022: 1258). Vatandaşların her alandaki katılımları, kentlilik bilinci açısından etkili olmakta; bu durum kentlilik ile katılım arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Bu noktada yalnızca aktif vatandaşların değil, yerel yönetimlerin de kent, çevre ve vatandaşlarla ilgili konularda görev ve sorumluluk taşıdığı unutulmamalıdır. Sonuç olarak aktif vatandaşlık, bireylerin birbirleriyle, yaşadıkları kent ve toplumla, devletle ve devletin vatandaşlarla olan ilişkileri çerçevesinde toplumsal yükümlülük temelinde ele alınan bir kavramdır (Akın, 2022: 77).

Aktif vatandaş olabilmek için bireylerin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki faaliyetlere etkin bir biçimde katılım göstermeleri ve böylece toplumsal hayata dâhil olmaları gerekmektedir. Bu katılım biçimlerine; oy kullanmak, siyasi partilere üye olmak, sivil toplum kuruluşlarında yer almak ve toplum hizmetlerinde gönüllülük göstermek örnek olarak verilebilir.

Tüm toplumsal katılım süreçleri; bireylerin yaşadıkları topluma uygun davranışları, demokratik değerlere sahip olmaları, toplumsal adaleti gözetmeleri ve sorumluluk üstlenmeleri gibi olumlu tutumları içerdiğinden, aktif vatandaşlık yoluyla toplumun gelişimine katkıda bulunmanın önemi vurgulanmaktadır.

Aktif Vatandaşlığın Temel Unsurları

Aktif vatandaşlık, demokratik toplumlar açısından önemli bir kavram olarak sadece oy vermekle sınırlı kalmayıp; toplumun iyiliği için bireysel sorumlulukların alındığı, toplumsal gelişmeye katkıda bulunmayı hedefleyen, toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasında çalışılan, eğitim, sağlık ve çevre gibi konularda bilinçlenerek bu alanlarda aktif rol alınması gibi çok yönlü bir kavramdır. Dolayısıyla aktif vatandaşlığın gerçekleşmesi için öncelikle eğitim, deneyim ve farkındalık geliştirilmesinin önemli olduğu kabul edilmiş, gönüllülük, sorumluluk, katılım ve işbirliği gibi unsurları üzerinde durulmuştur.

Gönüllülük kavramı, toplumların tarihsel koşullarına bağlı olarak gelişen sosyoekonomik ve kültürel özelliklere göre farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin, Norveç'te köylerde bahar mevsiminde gerçekleştirilen yöresel temizlik etkinlikleri, hem zamandan hem de maddi kaynaklardan tasarruf sağlamakta; aynı zamanda toplum üyeleri arasında topluluk duygusunu pekiştiren kolektif bir gönüllü çalışmayı ifade eden *Dugnad* terimiyle adlandırılmaktadır. Buna karşın, Arap toplumlarında gönüllülük daha çok kutlamalar ya da zor zamanlarda yardım gösterme pratiğiyle ilişkilendirilmektedir (Balaban ve İnce, 2015: 151). Bu bağlamda, gönüllülük kavramının toplumların geleneksel inançları ve topluluk aidiyetleriyle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Aydınligil (2013: 32) de gönüllülük kavramının, toplumların gelişmişlik düzeyine ve sosyal kesimlerine bağlı olarak farklı anlamlar taşıyabileceğini belirtmiş; ayrıca gönüllülüğü kalkınma süreçleriyle ilişkilendirerek, gönüllülüğün hem bu süreçlere doğrudan katkı sağlayan hem de bu süreçlerden etkilenen toplumsal bir olgu olduğunu ifade etmiştir.

Esas olarak gönüllülük faaliyetleri, evrensel olarak kabul edilen insani değerler doğrultusunda, karşılık beklemezsizin özgür iradeyle topluma fayda sağlamayı amaçlayan bireylerin isteği olarak tanımlanmaktadır (Altay, Başararslan, Güzeliş, 2016: 26). Sağlık ve eğitim kurumlarında çalışmak, yoksulluğu azaltmak, çevre sorunlarını önlemek gibi çeşitli gönüllülük faaliyetleri yaygın biçimde bilinmektedir. Bu faaliyetlerde yer alan bireylerin temel amacı, yaşadıkları toplumda aktif rol üstlenerek toplumun refahını artırmak ve toplumsal gelişime katkıda bulunmaktır.

Gönüllülük faaliyetlerinin, hem toplumsal refahı sağlayarak toplumların sosyoekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunduğu hem de bireyler arası dayanışma ve ilişkileri güçlendirdiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, gönüllülük ve gönüllülük faaliyetlerinin toplumların gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır (Afşar, 2019: 28). Gönüllülüğün hem topluma hem de gönüllü olarak çalışan kişi ve gruplara katkı sağladığı bilincinden hareketle, bu faaliyetlerin yaygınlaştırılması ve sayısının artırılması kamu politikası haline getirilmiştir (Dulkadiroğlu, 2016: 14). Günümüzde, yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlarda gönüllülük faaliyetlerinin artması ve bu bilincin yaygınlaştırılması için çalışmalar yürütülmekte, gönüllülük teşvik edilmektedir.

Sorumluluk kavramı, gönüllülük unsuru gibi aktif vatandaşlık için önemli bileşenlerden biridir. Türkçe Sözlük'e göre³ sorumluluk, kişinin kendi davranışı ve yetki alanına giren herhangi bir durumun sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Kaypak (2010: 91) ise sorumluluğu, kişilik sahibi bireylerin kendisini ilgilendiren olaylarda süreci

³ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu / Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, s: 1328, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1992.

yönetmesi ve yaptıklarının karşılığında sosyal grup veya topluma karşı sonuçları üstlenmesi şeklinde ifade etmektedir. Sosyal sorumluluk kavramı ise sorumlulukla ilişkili olup, kişisel çıkarlardan arındırılmış, kâr amacı gütmeyen toplumsal faydaya odaklanmaktadır. Toplumsal adaletin sağlanması, mevcut durumlarda iyileştirmelerin yapılması, eğitim, sağlık ve çevre alanlarında yeni önerilerle gelişmelerin sağlanması gibi konuları kapsamaktadır (Yıldız, 2021: 293). Sosyal sorumluluğa ilişkin temel konular arasında kadın, çocuk ve hayvan haklarının korunması, cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi, engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımının sağlanması, insan hakları, çevre bilinci, eğitim ve sağlık yer almaktadır.

Sosyal sorumluluk kavramı, sorumlu vatandaşlık, sorumlu işletmecilik ve kurumsal sosyal sorumluluk gibi çeşitli terimlerle ifade edilmekle birlikte, genellikle aynı içerik ve amaç doğrultusunda kullanılmaktadır (Özgen, 2007: 1). Bu kavramların temel amacı, toplumsal fayda sağlamak ve birey ile kurumların ödevlerini yerine getirmesiyle ilişkilendirilmektedir. Günümüzde toplumların sorunları üzerine düşünmek, çözüm yolları aramak ve bu doğrultuda faaliyetlere geçmek, sosyal sorumluluk yönelimi olarak kabul edilmekte ve dünya genelinde önemi artmaktadır. Bireylerden ve kurumlardan sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda, sosyal sorumluluğunun farkında olan aktif katılımcıların, faaliyetlerini sürdürdükleri her kuruluşta önemli aktörler olduğu kabul edilmektedir.

Aktif vatandaşlık kavramı tanımlanırken, oy vermek, gönüllü olmak ve sivil toplum faaliyetlerinde görev almak gibi siyasal, toplumsal ve yerel süreçlere **katılım** sıkça vurgulanmıştır. Töre (2017), aktif vatandaşlık denildiğinde öncelikle bir katılım sürecinden söz etmektedir. Bu katılım süreçleri, toplumda yaşayan her bireyin bilgili, sorun çözen, sorumluluk sahibi ve duyarlı olmasını destekleyen bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012: 43). Yirminci yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar kamu yönetiminde yaşanan paradigma değişimi, iyi yönetim (*good governance*) anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, yöneticilerden katılımcı, aktif, hesap verebilir ve hukukun üstünlüğünü benimseyen tutumlar sergilemeleri beklenmiştir. İyi yönetişimin katılımcılık ilkesiyle ele alınması, vatandaşların yalnızca oy vermekle kalmayıp yönetim sürecinde de aktif rol üstlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Ateş ve Buyruk, 2018: 81). Böylece, vatandaş-devlet ilişkisi güçlendirilmiş ve kamuda yönetimin daha etkin hale getirilmesine yönelik araçların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Aktif vatandaşların katılımı genellikle sivil toplum örgütleri aracılığıyla kamusal ve politik kararların etkilenmesinde görülmektedir. Bu süreçlerde vatandaşlar, ödev ve sorumluluklarını da yerine getirmiş olmaktadır.

Katılım, siyasi kararların belirlenmesi ve gündem oluşturma yanısıra politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, vatandaşın bilgilendirilmesi ile uygulamalar sonrasında geri bildirimlerin takip edilmesi süreçlerinde de gerçekleşebilmektedir (Arıbaş, 2015: 89). Sonuç olarak, katılım yönetim kapasitesinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Başarmak ve Akpınar (2022: 1257) da benzer şekilde, katılım unsurunun yönetimi geliştirdiğini, demokrasinin ilerlemesi ve aktif vatandaş olma açısından önemli koşullardan biri olduğunu ifade etmiştir.

Aktif vatandaşlığın temel unsurlarından biri olan **işbirliği**, bireylerin ortak hedeflere ulaşmak, toplumsal sorunları çözmek ve demokratik süreçlerde güçlenmek amacıyla ortak eylemler gerçekleştirmesini gerektirmektedir. İşbirliği, farklı uzmanlıklara ve çeşitli sosyal gruplara mensup bireylerin uzlaşısıyla güçlenmektedir. Örneğin, cinsiyet eşitsizliğini önlemek için farklı toplulukların, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin uzlaşarak işbirliği yapması, daha etkili sonuçlar elde edilmesini sağlayabilmektedir.

Toplumsal süreçlere tam katılım sağlanması ve demokratik süreçlerde etkin rol üstlenilmesi gibi çok boyutlu yönlere sahip olan aktif vatandaşlıkta, işbirliği önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Çünkü işbirliği, katılım süreçlerinde aktif rol alınırken toplumsal değişim ve gelişim için örgütlenmeler arasında katalizör işlevi görmektedir.

Bireyler işbirliği yaparken; ortak sorunlara çözüm üretirler, sivil toplum kuruluşlarında görevler üstlenirler, yerel yönetimlerle iletişim halinde olmaları gibi etkinlikler sergilerler. Özellikle gönüllülük temelli projelerde sosyal sorumluluk üstlenen araçlar, işbirliğinin önemini farkına vararak yalnızca bireysel katılımı değil işbirlikleri sayesinde toplumsal düzeyde kolektif katılımların gerçekleşmesini de sağlamaktadır (Unesco, 2015). İşbirlikleri için farklı görüşlerde çalışan ve uzmanlaşan insanların birlikte hareket etmeleri aktif vatandaşlığın sergilenmesine olanak sunmaktadır.

KÜÇÜK KENTLERDE SERGİLENEN AKTİF VATANDAŞLIĞIN İNCELENMESİ

Kentleşme, toplumsal yaşamda ekonomik ve sosyal değişimlere yol açarak nüfus artışı, örgütlenme ve uzmanlaşmanın ortaya çıkması ile insanların ilişkilerinde kente özgü davranışlar geliştirmesi gibi yeniliklerle sonuçlanmıştır (Keleş, 1996: 19). Kentin ekonomik yapısını, emek gücünün ailelerin üretiminde yer alan basit tarım faaliyetleri yerine, teknolojik süreçlerin kullanıldığı sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam belirlemektedir.

Eğitim yatırımlarına önem verilmekte ve nitelikli işgücüne sahip olmak amacıyla bireylerin kendilerini geliştirmesi beklenmektedir.

Kentleşme sürecinin en önemli göstergelerinden biri, nüfusun kırsal alanlar yerine kentlerde yoğunlaşması ve buna bağlı olarak kente özgü davranış kalıplarının gelişmesidir. Ailelerin birçok fonksiyonu uzmanlaşmış kurumlara devredilerek birincil ilişkilerdeki sıkı bağların azalması söz konusu olmuştur (Bal, 2006: 63-64). Kent yönetimleri, kentte yaşayanlar tarafından belirlenirken, yaşanabilir sosyal ve ekolojik çevre ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Toplumun uzlaşması, önde gelen aile büyükleri aracılığıyla değil, hukukun herkesi bağlayıcı kuralları temel alınarak sağlanmış ve böylece kent yaşamında ayrıcalıklı grupların oluşması önlenmiştir.

Genel olarak özetlenecek olursa, kentleşme ekonomik gelişmelere paralel olarak toplum yapısında uzmanlaşma, örgütlenme, işbölümü ve insan ilişkileri gibi birçok alanda köklü değişimlere yol açmış ve yeni bir toplumsal gösterge haline gelmiştir. Kent olarak adlandırılan yerleşim birimi, nüfus yoğunluklarının bulunduğu ve alansal genişlemeleri içeren alanlardır (Keleş ve Ünsal, 1982: 25). Kentler, kuruluş dönemleri, nüfus özellikleri veya işlevleri gibi çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır. Ancak kırsal ve kent yerleşim birimlerini ayıran en önemli kriter genellikle nüfus büyüklüğü olarak kabul edilmiştir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında kentleşme hareketleri henüz başlamadığı için kırsal nüfus, toplam nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmaktaydı. Kırsal nüfusu şehirden ayıran nüfus kıstası 10.000 olarak belirlenmiştir. On binden az nüfusa sahip yerleşimler kırsal bölge, on binden fazla nüfusa sahip yerler ise kent bölgesi olarak tanımlanmaktadır (Bal, 2006: 78). Kırsal ve kentsel yerleşimlerin yanı sıra, kentler arasında da küçük kent ve büyük kent olmak üzere; öncelikle nüfus yoğunluğu olmak üzere sosyoekonomik ve kültürel açıdan önemli farklılıklar bulunmakta ve bu doğrultuda sınıflandırılmaktadırlar (Keleş ve Ünsal, 1982: 25).

Bir yerleşim yerinin büyükşehir olabilmesi için, öncelikle nüfusun belirli bir büyüklükte olması yanı sıra, bölgesinde ekonomik, siyasi, ticari ve kültürel alanlarda merkez konumunda bulunması gerekmektedir. Ulaşım ağları aracılığıyla çevre illerle bağlantıların kurulması; emek, mal ve sermaye gibi değerlerin küresel ve bölgesel hareketlerle etkileşimde bulunması; ayrıca kendine bağlı kent alanlarını da kapsamı beklenmektedir (Tılıç, 2019: 18). Küçük kentler ise genellikle yaklaşık 100.000 nüfusa sahip olup, ulaşım ve haberleşme gibi alanlarda büyükşehirlerle kıyasla daha sınırlı imkânlarla sahiptir (Kıray, 1998: 116). Küçük kentlerde nüfusun sınırlı olması, bireylerin birbirini yakından tanımasına; yerellik, geleneksel bağların güçlü olmasına ve tarihsel belleğin canlı tutulmasına neden olmaktadır.

Küçük yerleşim yerlerindeki insan ilişkileri, samimiyetin yüksek olması ve benzer kültürel değerlere sahip olmaları gibi özellikler nedeniyle, Tönnies (1944) tarafından cemaat (*gemeinschaft*) kavramıyla açıklanan sosyal yapıya benzemektedir. Benzer şekilde, Durkheim de homojen yapıya sahip toplulukların ortak değer ve normları benimsemeye daha yatkın olmalarından dolayı toplumsal dayanışmanın güçlü olduğunu ve bireylerin toplumsal katılıma bağlı olduğunu ifade etmektedir. İnsanların yüz yüze ilişkilerinin yoğunluğu ve geleneksel davranışlara sahip çıkmaları, aralarındaki ilişkinin güçlü kalmasına neden olmakta; bu durum, toplumsal meselelerde örgütlenmelerle katılımın doğrudan gerçekleşmesini sağlamaktadır. Aktif vatandaşlığın temel unsurlarından biri olan sorumluluk kavramının, cemaat (*gemeinschaft*) ilişkilerinde daha fazla gelişmiş olduğu söylenebilir.

Küçük kentler, sahip oldukları ya da sahip olmadıkları yerleşim şartları nedeniyle özellikle genç nüfusun büyük şehirlere göç etmesi gibi bir sorunla karşı karşıyadır. Genç nüfus, aktif vatandaşlık kavramını etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirildiğinden, yaşlı nüfusun toplumsal süreçlere katılımının azalması durumunda küçük kentlerde aktif vatandaşlık sorunu ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, demografik açıdan küçük kentlerde göçmen nüfusun genel nüfusla geleneksel inanışlar ve benzeri nedenlerden dolayı bütünleşememesi, aktif vatandaşlık katılımını olumsuz etkileyen bir diğer faktör olarak belirlenmiştir.

Küçük kentlerde ekonomik faaliyetler genellikle çevre ilçelerden gelen tarımsal ürünlerin işlenmesiyle gerçekleşen küçük ölçekli sanayi ve ticaret alanında yoğunlaşmaktadır. Tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin üretim ve dağıtım süreçlerini kontrol eden teknolojinin yetersizliği, küçük kentlerin teknolojik gelişmeleri takip edememesi, heterojenlik kazanamaması ve toplumsal bütünleşme düzeyine ulaşamaması gibi sonuçlara yol açmaktadır (Kıray, 1998: 28). Büyük ölçekli endüstriyel faaliyetlerin sınırlılığı nedeniyle küçük kentlerde ekonomi, küçük işletmelerin yanı sıra tarım, turizm, tekstil ve mobilya gibi belirli sektörlerin öncülüğünde yerel hizmetlerden oluşmaktadır. Küçük kentlerin merkezi konumundaki çarşılar ve çeşitli dükkânlardan oluşan iş merkezleri, kentlilerin belli düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak, bu merkezlerin büyük kentlere göre ürün çeşitliliği, hizmet kalitesi ve fiyatlandırma gibi unsurlarda daha zayıf olması nedeniyle küçük kentlerde ekonomik rekabet sınırlı koşullarda gerçekleşmektedir.

Küçük kentlerdeki ekonomik fırsatların sınırlılığı; işsizlik, finansal kaynak ve uzmanlık eksikliği, ekonomik güvensizlik ile geçim sıkıntısı gibi sorunlara yol açarak, bireylerin toplumsal aktivitelere katılımının azalmasına ve yerel yönetimlerle kurumlara karşı güvensizlik duymalarına neden olmaktadır. Bu durum, aktif vatandaşlık projelerinin geliştirilmesini olumsuz etkilemektedir. Kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ya da sivil toplum faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ise büyük ölçüde ekonomik kaynaklara bağlıdır.

Küçük kentlerde bireyler zorunlu ilişkilere maruz kalabilmektedir. Yüz yüze ilişkilerin yaygın olması ve sosyal bağların güçlü bulunması, bireylerin dışında gelişen doğal zorunlulukların oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum, topluluk duygusunun korunması ve sosyal sermayenin gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Toplumsal dayanışmanın güçlü olduğu yerlerde yerel kimlik duygusu kolaylıkla gelişmekte ve yerel kültürel etkinlikler ile geleneklere katılım, aktif vatandaşlık kimliğinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Güçlü sosyal bağların bulunduğu topluluklarda, yerel yönetim kararları doğrudan vatandaşlarla etkileşim içinde alınmaktadır. Küçük kentlerde yerel yönetimlere katılım oranlarının yüksekliği, yerel yönetim ile halk arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve memnuniyete bağlanmaktadır. Bu kentlerdeki vatandaşların sahip olduğu sosyal normlar ve değerler, yönetim-halk etkileşimini, yerel kimlik duygusunu ve aktif vatandaşlığın gelişimini destekleyen bir ortam sağlamakla birlikte, aynı koşullar yeni ve farklı görüşlere karşı direnç gösterilmesine de yol açabilmektedir.

Güçlü toplumsal bağlar kolektif eylemleri kolaylaştırırken, muhafazakâr yaklaşımlar farklı görüşlere karşı çıkma gibi durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Durkheim, 2016: 76). Anlaşıldığı üzere, bireylerin habitusları, siyasi ve toplumsal konularda nasıl düşündükleriyle yakından ilişkilidir. Bu yerleşim yerlerinde kültürel sermaye, homojenliğin korunmasını sağlar; dolayısıyla kültürel çeşitliliğin azalması ve farklı kültürel yaklaşımların benimsenmesinin zorlaşması nedeniyle aktif vatandaşlık girişimleri ve kapsamanın olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir.

Benzer şekilde, küçük kentlerde ekonomik sermayenin dağılımı da, kaynaklara sahip olanlar ile olmayanlar arasında siyasi yetki ve karar alma süreçlerini etkileyebilmektedir. Ekonomik anlamda dezavantajlı gruplar, yerel yönetimlerin kapasite eksikliği ve şeffaf olmaması nedeniyle ortaya çıkan yolsuzluk, kayırmacılık gibi nedenlerle aktif vatandaşlıklarını sergilerken daha az söz sahibi olmakta ve katılım oranları düşmektedir.

Küçük kentlerde ekonomik sermayeye sahip olmak, sosyal sermayeye ulaşmayı kolaylaştırdığı için dışlanma, ayrımcılık ve kapalı grupların oluşmasına neden olabilmekte, bu durum da yerel yönetime duyulan güvenin azalmasına ve dolayısıyla aktif vatandaşlık katılımının olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Ayrıca, kent yaşamında yetenek, bilgi ve uzmanlık gibi kıstaslar yerine tanıdık ilişkilerinin ön planda olduğu bir sistem benimsenirse, toplumsal anlamda liyakatsizlik ve yolsuzluk gibi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Küçük kentlerde dijitalleşme süreçleri, büyük kentler kadar yoğun olmasa da yerel toplumsal pratiklerde sosyal medya kullanımı, mobil uygulamalar aracılığıyla vatandaş görüşlerinin alınması ve yerel kent sorunlarına ilişkin çevrimiçi veri toplanması gibi yeniliklerle dijital olarak organize edilerek politik süreçlere katılım sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel etkileşimlerle dijital mecraların işbirliği önemli görülmekte ve aktif vatandaşlığın yeni nesil uygulamalarıyla bütünleştirilmesi yerel yönetimler tarafından desteklenmektedir. Aksi takdirde, dijital gelişmelerin takip edilmemesi ve yönetimde kullanılmaması, yeniliklerin gerisinde kalınmasına yol açmaktadır.

Çalışmada, küçük kentlerde aktif vatandaşlık pratiğinin arkasında yatan sosyolojik dinamikler incelenmiş ve bazı öneriler sunulmuştur. Tönnies ve Durkheim'ın klasik yaklaşımları toplumsal yaşamda dayanışma ve bütünlüğü vurgularken, Bourdieu'nun sermaye kavramının demokratik katılım üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Habermas'ın kamusal alan teorisi, küçük kentlerde gerçekleşen yerel tartışmalar ve demokratik süreçlerin önemini yansıtırken, Castells'in ağ toplumu kuramı dijitalleşmenin bu sürece sağladığı yeniliği açıklamaktadır. Bu teorik yaklaşımların birlikte değerlendirilmesiyle, küçük kentlerde aktif vatandaşlık rolünün hem geleneksel hem de modern bileşenlerle nasıl ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Aktif vatandaşlık kavramı, toplumsal yaşamın daha sürdürülebilir, adil ve demokratik olması açısından önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Çalışmada, aktif vatandaşlığın küçük şehirlerde nasıl ortaya çıktığına ilişkin hem olumlu hem de olumsuz yönler tespit edilmiştir. Küçük şehirlerde, bireyler arasındaki birincil ilişkilerin yoğun olmasına bağlı olarak daha samimi ve destekleyici bağların bulunması, aktif vatandaşlık uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. Sosyal bağların güçlülüğü, toplumsal katılımın artması ve yerel sorunlara duyarlılığın yükselmesi gibi olumlu sonuçlar gözlemlenirken; aynı koşulların kayırmacılık, liyakatsizlik ve yeniliğe kapalı olma gibi olumsuz sonuçlara da yol açabileceği değerlendirilmiştir.

Bireylerin bilinçli ve sorumluluk sahibi olarak toplumsal yaşama aktif katılımı, toplumsal yaşamın gelişimine önemli katkılar sağladığı için, bu potansiyelin gerçekleştirilmesinde bireylerin yanı sıra yerel yönetimlere de görevler

düşüğü belirlenmiştir. Yerel yönetimlerin şeffaflık ilkesini benimseyerek kaynaklarını vatandaşların yararına etkin şekilde kullanmaları ve sivil toplum kuruluşlarına destek vererek bu örgütlerin güçlendirilmesi, sürecin önemli unsurları olarak görülmüştür.

Küçük kentlerde sergilenen aktif vatandaşlık rolü, hem yerel yönetimlerin gelişimi hem de demokratik katılımın güçlenmesi açısından önemli bir işlev taşımaktadır. Bu bağlamda, küçük kentlerdeki ilişki dinamikleri dikkate alınarak katılımcı ve kapsayıcı politikalar geliştirilmesiyle aktif vatandaşlık katılımının artırılması ve daha yaşanabilir bir toplumun inşa edilmesi mümkündür. Aktif vatandaşlık önündeki sorunların tespit edilmesi ve bu sorunların aşılmasına yönelik çözüm önerilerinin sunulması, küçük kentlerdeki yerel toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. Buna göre çeşitli yöntemler geliştirilebilir: Karar alma süreçlerinin herkese açık ve şeffaf hale getirilmesi, vatandaşların yerel yöneticilerin kararlarını rahatlıkla sorgulayabilmesi, bireylerin sahip olduğu sermaye türlerinin karar alma süreçlerinde belirleyici olmaması gibi katılımın eşit ve özgür bir şekilde teşvik edilmesi önerilmektedir. Ayrıca tüm vatandaşlara yerel konular ve sorunlara yönelik farkındalık kazandırmak amacıyla vatandaşlık eğitimi verilmesi, sorumluluk projelerine dikkat çekilmesi, sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılarak iş birliğine teşvik edilmesi ve bireylerin hak ile sorumlulukları konusunda bilinçlendirilmesi gibi farkındalık çalışmaları da yapılabilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, küçük kentlerde aktif vatandaşlık pratiğinin temelinde yatan sosyolojik dinamikler incelenmiş ve bazı öneriler sunulmuştur. Tönnies ve Durkheim'in klasik yaklaşımları toplumsal yaşamda dayanışma ve bütünlüğe vurgu yaparken; Bourdieu'nun sermaye kavramının demokratik katılım üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Habermas'ın kamusal alan teorisi, küçük kentlerde gerçekleşen yerel tartışmaların ve demokratik süreçlerin önemini yansıtırken; Castells'in ağ toplumu kuramı dijitalleşmenin bu sürece getirdiği yenilikleri açıklamaktadır. Bu teorik yaklaşımların birlikte değerlendirilmesiyle, küçük kentlerde aktif vatandaşlık rolünün hem geleneksel hem de modern bileşenlerle nasıl sergilendiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Aktif vatandaşlık kavramı, toplumsal yaşamın daha sürdürülebilir, adil ve demokratik olması açısından önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada, aktif vatandaşlık kavramının küçük şehirlerde nasıl ortaya çıktığı incelenmiş ve hem olumlu hem de olumsuz yönleri tespit edilmiştir. Küçük şehirlerde birincil ilişkilerin yoğun olması nedeniyle daha samimi ve destekleyici bağların bulunması, aktif vatandaşlık pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Sosyal bağların güçlülüğü, toplumsal katılımın artması ve yerel sorunlara duyarlılığın yükselmesi olumlu sonuçlar olarak değerlendirilirken; aynı koşulların kişi kayırma, liyakatsizlik ve yeniliğe kapalı olma gibi durumlar olumsuz sonuçlar arasında değerlendirilmiştir.

Bireylerin bilinçli ve sorumluluk bilinciyle toplumsal yaşama aktif katılımının, toplumsal gelişime önemli katkılar sağladığı kabul edilmektedir. Bu potansiyelin gerçekleşmesinde bireylerin yanı sıra yerel yönetimlere de görevler düşüğü belirlenmiştir. Yerel yönetimlerin şeffaflık ilkesini benimseyerek kaynaklarını vatandaşların yararına etkin şekilde kullanması ve sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek güçlendirmesi bu süreçte önemli görülmüştür.

Küçük kentlerde sergilenen aktif vatandaşlık rolü, hem yerel yönetimlerin gelişimi hem de demokratik katılımın güçlenmesi açısından önemli bir işlev taşımaktadır. Buna göre, küçük kentlerdeki ilişki dinamiklerini dikkate alan katılımcı ve kapsayıcı politikalar geliştirerek aktif vatandaşlık katılımını artırmak, daha yaşanabilir bir toplum inşa etmek açısından mümkündür. Aktif vatandaşlık önündeki sorunların belirlenmesi ve bu sorunların aşılması için çözüm önerileri sunmak, küçük kentlerdeki yerel toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda çeşitli yöntemler geliştirilebilir: Karar alma süreçlerinin herkese açık ve şeffaf hale getirilmesi, vatandaşların yerel yöneticilerin kararlarını rahatlıkla sorgulayabilmesi, bireylerin sermaye türlerinin karar alma süreçlerinde belirleyici olmaması gibi eşit ve özgür katılımın teşvik edilmesi önerilmiştir. Ayrıca, tüm vatandaşlara yerel konular ve sorunlara dikkat kesilmeleri amacıyla vatandaşlık eğitimi verilmesi, sorumluluk projelerine farkındalık yaratılması, sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılarak işbirliğine teşvik edilmesi ve bireylerin hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlendirilmesi gibi farkındalıkların oluşturulmasına dikkat çekmek istenmiştir.

KAYNAKÇA

Akın, O. F. (2022). “Aktif Vatandaşlığı Yeniden Düşünmek: Refah Devleti Bağlamında Avrupa’da Aktif Vatandaşlık”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, A. (2022). “Göç Olgusu Ekseninde Mikro Sosyal Uyum ve Aktif Vatandaşlık Katılımı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Üzümlü / Erzincan Ahıska Türkleri Örneği”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Bal, H. (2006). Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitapevi, Isparta
- Başarmak, B. & Akpınar, İ. E. (2022). “Kentlilik Bilinci Kavramını Ruşen Keleş’in Kavramsal Çerçevesi Üzerinden Okumak”, *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 2022(37): 1246–1268.
- Bayezit, G. (2023). “Aydınlanmanın Toplumsal Düşünceye Etkisi: Cemaat ve Cemiyet Ekseninde Sosyolojik Bir Tartışma”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2): 5–25.
- Bourdieu, P. (2015). Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2019). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (1989). *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process*, Blackwell Publishers, Massachusetts.
- Castells, M. (2001). The Information Age: Economy, Society and Culture, End of Millennium, *Blackwell Publishers*, New York.
- Castells, M. (2008). Enformasyon Toplumu: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumu'nun Yükselişi (Çev. Ebru Kılıç), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dobur, Y. B. (2024). “Gençlik Katılımı ve Gönüllülük Faaliyetlerinin Aktif Vatandaşlık Bağlamında Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durkheim, E. (2004). Sosyolojik Yöntemin Kuralları (Çev. Cenk Saraçoğlu), Bordo Siyah Klasik İnceleme Yayınları, İstanbul.
- Durkheim, E. (2016). Ahlak ve Toplum (Çev. Duygu Çenesiz), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Ergun, D. (1974). 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş (Çev. Ülgen, Yıldız, Battal), Siyasal Yayınevi, Ankara.
- Keleş, R. (1996). Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, Ankara.
- Keleş, R. ve Ünsal, A. (1982). Kent ve Siyasal Şiddet, AÜSBF Yayınları, Yayın, (507).
- Kıray, M. (1998). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kösemihal, N. S. (1971). Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Nelson, J. & Kerr, D. (2006). Active Citizenship in INCA Countries: Definitions, Policies, Practices and Outcomes, NFER/QCA, London.
- Özkazanç, A. (2009). “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1): 247–274.
- Şan, M. & Şimşek, R. (2014). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arka Planı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2014(1): 88–110.
- Tılıç, H. R. (2019). “Kent Sosyolojisi İçinde Kavram Olarak Kent Sosyolojisi” (Ed. F. Güneş), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, ss. 3–28, Eskişehir.
- Tönnies, F. (1944). “Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 9(3–4): 712–748.
- Töre, N. (2017). “Değişen Dünyada Vatandaşlık”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5(10): 553–595.
- Uçkaç, L. (2006). “Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri, Keçiören Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- UNESCO. (2015). *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*, UNESCO Publishing, [yer belirtilmemiş – tercihen Paris yazılabilir].